

แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมระดับชุมชนอย่างยั่งยืน The Approach of the Sustainable Community Social Welfare

วัชรารporn จันทนุกุล^{1,*} และ สันยา เคนาภูมิ²

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 34000

²คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000

*ผู้เขียนหลัก อีเมลล์: chomchob49@gmail.com

Watcharaporn Jantanukul^{1,*} and Sanya Kenaphoom²

¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University, Muang, Ubon Ratchathani 34000

²Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Mahasarakham University, Muang, Maha Sarakham 44000

*Corresponding author's E-mail: chomchob49@gmail.com

บทคัดย่อ

การดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมในรูปแบบของการช่วยเหลือสงเคราะห์ของรัฐ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า ยังไม่ได้ตอบสนองปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างพอเพียง ด้วยเหตุนี้ยังมีความจำเป็นในการส่งเสริมคนในชุมชนให้สามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเองหรือสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขโดยอาศัยพื้นฐานของทุนเดิมที่มีอยู่แล้วผนวกกับการเติมเต็มจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดสวัสดิการสังคมในระดับชุมชนจึงควรดำเนินการในแนวทางดังต่อไปนี้ ส่งเสริมการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชุมชน ส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มอาชีพ ส่งเสริมหรือจัดให้มีร้านค้าสวัสดิการชุมชน สนับสนุนการสร้างรายได้ในชุมชน ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งส่งเสริมและรักษาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำสำคัญ: สวัสดิการสังคม เศรษฐกิจพอเพียง วิสาหกิจชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความยั่งยืน

Abstract

The operation of the state in relieving and solving the problems in forms of the social welfare does not always meet public demands. There is then a need to encourage the community to stand on their own and sustain on the basis of local resources which is already integrated with the complement by the government or related agencies. Therefore, the social welfare approach should be implemented by promoting following issues; ensuring the social security in the community, promoting the occupation group and the community welfare outlet, supporting the community enterprise and the living based on the sufficiency economy philosophy, the culture and local wisdom.

Keywords: Social welfare, Sufficient economy, Community enterprise, Local wisdom, Sustainability

บทนำ

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่ามิติอื่น ส่งผลให้สังคมไทยขาดความสมดุลและนำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น ความไม่เป็นธรรมของการกระจายรายได้ การบริการขั้นพื้นฐาน ฯลฯ การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้นำพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศและยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาแบบองค์รวมมีดุลยภาพ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกำหนดทิศทางและรูปแบบสังคมไทยที่พึงประสงค์ (ชัยพร พิบุลศิริ, 2551) การจัดสวัสดิการสังคมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมและให้โอกาสกับคนจนคนด้อยโอกาสซึ่งเป็นเงื่อนไขในการลดปัญหาทางสังคม เป็นสิทธิพื้นฐานทางสังคม สร้างโอกาสให้กับคนจนบางกลุ่ม ชดเชยความล้มเหลวของระบบตลาด และสร้างความสันติสุขให้เกิดแก่ผู้ยากไร้ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ, 2546) การจัดสวัสดิการสังคมโดยรวมในสังคมไทยมีเป้าหมาย 3 ระดับ ได้แก่ การแก้ไขความเดือดร้อนหรือบำบัดรักษาโดยใช้รูปแบบการสงเคราะห์ การป้องกันปัญหาซึ่งเน้นเรื่องการพัฒนาความรู้และการฝึกอาชีพ และการพัฒนาศักยภาพความคิดและจิตใจ โดยการพัฒนาให้มีอารยธรรม ซึ่งมุ่งให้คนมีสวัสดิการชุมชนขั้นต่ำ คือ การจัดสวัสดิการสังคมที่ครอบคลุมถึงการสังคมสงเคราะห์ การประกันสังคม และบริการสังคมโดยภาครัฐ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น องค์การพัฒนาเอกชน และภาคชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการบริการสวัสดิการสังคม โดยการกำหนดยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคม การจัดทำนโยบายสวัสดิการสังคม รวมทั้งการมองสวัสดิการสังคมเชิงนโยบายทางสังคมอย่างเป็นองค์รวมโดยใช้คนเป็นศูนย์กลางจึงสามารถป้องกันปัญหาและพัฒนาได้ (อภิญา เวชชัย, 2546)

อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมการจัดสวัสดิการสังคมของภาครัฐได้มีการดำเนินการในรูปแบบของการช่วยเหลือสงเคราะห์เป็นเงินและสิ่งของ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าซึ่งถือว่าไม่ตอบสนองปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถพัฒนาตนเองได้ ต่อมาการจัดสวัสดิการสังคมโดยภาครัฐได้พัฒนามาเป็นรูปแบบของโครงการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมตามนโยบายของ

รัฐเพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ระบบสวัสดิการที่จัดโดยภาครัฐก็ยังคงมีปัญหาในการเข้าถึงของประชาชนและกลุ่มเป้าหมาย และความไม่ทั่วถึงในการกระจายระบบสวัสดิการ จากสถานการณ์ปัญหาที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาแนวคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมอย่างต่อเนื่องและมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งรูปแบบสวัสดิการที่รัฐจัดให้โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทหลักในการจัดบริการสาธารณะแก่ประชาชนในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต เด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส และอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การจัดสวัสดิการโดยชุมชน ซึ่งเกิดจากการสร้างหลักประกันทางสังคมของคนในชุมชนรูปแบบต่างๆ เช่น สิ่งของ เงินทุน น้ำใจ รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งมีการจัดเป็นกองทุนในการช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งล้วนสร้างขึ้นจากฐานความคิดทางศาสนา ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552)

สวัสดิการสังคมเกี่ยวข้องกับคนทุกคนในสังคมตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย อาจกล่าวได้ว่าวัฏจักรชีวิต (Life cycle) ของคนในสังคมต้องได้รับการบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น สุขภาพอนามัย การศึกษา ที่อยู่อาศัย เป็นต้น แต่นำมาสู่คำถามว่าใครควรมีหน้าที่จัดระบบบริการสวัสดิการสังคม ใครควรจะได้รับบริการบ้าง ทำอย่างไรที่จะทำให้คนในสังคมได้รับการบริการสวัสดิการสังคมอย่างทั่วถึง (ฤทธิชัย ชุนสิทธิ์, 2556) การกระจายการบริการมีลักษณะปัญหาหลากหลายแตกต่างกันไป ทำให้มีข้อโต้แย้งกันอยู่เรื่อยมา ทั้งในด้านปรัชญา แนวคิดพัฒนาการของสังคมแต่ละสังคม และการประยุกต์ใช้ในลักษณะของนโยบาย การดูแลคุ้มครองสมาชิกของสังคมเป็นหน้าที่หลักของครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันแรกในการสร้างระบบความมั่นคงทางสังคม ขึ้นอยู่กับระดับเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นๆ แต่หากครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้ เครือญาติ เพื่อนบ้าน จะทำหน้าที่ให้การดูแลสงเคราะห์แบบชั่วคราว ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้รัฐต้องเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบในการจัดบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อกลุ่มคนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ในลักษณะของการจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรดูแลรับผิดชอบ ในทางปฏิบัติรัฐจะดูแลรับผิดชอบเฉพาะกลุ่มที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ หรือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมที่มีปัญหาแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ เพราะหน้าที่ของรัฐที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การดูแลรับผิดชอบให้คนทุกคนในสังคมได้

รับบริการสังคมหรือบริการสวัสดิการสังคมของรัฐ ฉะนั้นสิทธิของประชาชนในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐ (Civil right) ก็ควรจะได้รับการฟื้นฟูพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของรัฐ ในฐานะผู้ปกครองที่มีอำนาจหน้าที่การจัดสรรทรัพยากรให้กับประชาชน และรัฐสวัสดิการ (Welfare state) ก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่องานสวัสดิการสังคม ข้อสังเกต คือ ในอดีตรัฐกับประชาชนได้สร้างพันธะสัญญาร่วมกันที่เรียกว่า “สัญญาประชาคม” อำนาจของรัฐจึงเป็นอำนาจหน้าที่ชอบธรรม ประกอบกับผู้นำรัฐที่ดีต้องมีคุณธรรม ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีความศรัทธาเชื่อถือต่ออำนาจรัฐว่าเป็นผู้ที่เหมาะสมต่อการจัดสวัสดิการสังคมได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากนโยบายของรัฐในรูปของกฎหมายและพระราชบัญญัติสวัสดิการสังคมของแต่ละประเทศ สวัสดิการสังคมจึงขึ้นอยู่กับระบบการเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคมวัฒนธรรมด้วย (ฤทธิชัย ชุนสิทธิ์, 2556)

อย่างไรก็ตามการจัดบริการสวัสดิการสังคมอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่แตกต่างกันไป โดยกลุ่มประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตยเชื่อว่าควรปล่อยให้กลไกตลาดทำหน้าที่จัดระบบสวัสดิการสังคมรัฐให้ประชาชนรับผิดชอบดูแลสวัสดิการของตนเอง รัฐจะเข้ามาทำหน้าที่ดูแลจัดสวัสดิการเฉพาะกลุ่มประชาชนที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ โดยสร้างเครื่องมือทดสอบความจำเป็น (Means-test) ขึ้นมา มีการจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งให้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อให้เกิดการกระจายบริการสวัสดิการสังคมให้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ขณะที่กลุ่มประเทศสังคมนิยมส่วนหนึ่งเชื่อว่ารัฐควรมีหน้าที่จัดสรรทรัพยากรบริการสวัสดิการสังคมให้กับประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รัฐในฐานะผู้ปกครองไม่ให้บริการสวัสดิการสังคมเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล บริการของรัฐในลักษณะนี้คำนึงถึงความเสมอภาคของคนทุกคนในสังคมที่พึงได้รับการจากรัฐ จากความเชื่อดังกล่าวจึงส่งผลให้สวัสดิการสังคมของแต่ละประเทศแตกต่างกันไป (จินตนา รอดอารมณ์, 2554)

ปัจจุบันกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้กลุ่มประเทศสังคมนิยมส่วนหนึ่งล่มสลายไป สังคมโลกได้ก้าวเข้าสู่ระบบเสรีนิยมประชาธิปไตย สวัสดิการสังคมที่ปรากฏในลักษณะของรัฐสวัสดิการ ส่วนหนึ่งได้ประสบปัญหาร่วมกันที่สำคัญคือ รัฐไม่สามารถแบกรับภาระงบประมาณค่าใช้จ่าย ด้านบริการสวัสดิการสังคมที่เพิ่มขึ้นอย่างคาดไม่ถึง โปรแกรมการจัดบริการในลักษณะการสงเคราะห์ประชาชน (Public assistance) ไม่สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการที่แท้จริงให้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมได้ โดยเฉพาะการพัฒนาให้กลุ่มเป้าหมายสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว นอกจากนี้ยังมี

ข้อโต้แย้งของผู้บริหารประเทศส่วนหนึ่งเชื่อว่ากลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเป็นกลุ่มคนที่เกียจคร้านไม่ทำงานรอรับบริการจากรัฐ ซึ่งไม่เป็นธรรมกับประชาชนส่วนใหญ่ที่ต้องทำงานเสียภาษีให้รัฐ แต่รัฐต้องนำภาษีส่วนหนึ่งมาจัดสรรให้กับคนกลุ่มนี้ที่มีแนวโน้มจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และมักจะพึ่งพาบริการของรัฐในระยะยาว รัฐจึงมีภาระความรับผิดชอบกับประชาชนกลุ่มนี้โดยไม่จำเป็น ตัวอย่างเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ในยุค ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา ได้ตัดทอนโปรแกรมการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีปัญหาการเลี้ยงดูเด็ก (The Aid to Families with Dependent Children หรือ AFDC) และจัดโปรแกรมที่ให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมได้มีงานทำและช่วยเหลือตนเองมากขึ้นแทนการเป็นผู้รอรับบริการจากรัฐ การจัดบริการสวัสดิการสังคมในอนาคตจึงได้รับการวิพากษ์ให้มีการทบทวนบทบาทของรัฐ ประเภทและลักษณะบริการสวัสดิการสังคมที่เป็นอยู่อาจไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่แท้จริงได้

สังคมไทยก็ได้ประสบปัญหาในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน ซึ่งเป็นผลจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในกลางปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา รัฐไม่สามารถที่จะจัดบริการในลักษณะของรัฐสวัสดิการอีกต่อไป รัฐจึงพยายามจัดวางระบบเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social safety network) ที่ครอบคลุมกับคนทุกคนในสังคม แทนการจัดบริการสวัสดิการสังคมเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมแบบสงเคราะห์เฉพาะหน้า ซึ่งระบบบริการดังกล่าวจะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสวัสดิการสังคมมากขึ้น การจัดระบบสวัสดิการสังคมจึงไม่ใช่บทบาทของรัฐเช่นที่ผ่านมา ทำให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ เคลื่อนไหวรวมกลุ่มและเรียกร้องผลักดันให้เกิดระบบสวัสดิการสังคมที่มีรูปแบบหลากหลายมากขึ้น โดยเริ่มจากความพร้อมของกลุ่มเล็กๆ ที่ตระหนักและเห็นความสำคัญของการสร้างระบบความมั่นคงทางสังคมให้กับกลุ่มของตนเอง ในลักษณะของกองทุนสวัสดิการชุมชนที่อาศัยการระดมทุนตามศักยภาพของคนในชุมชนเป็นหลัก เน้นรูปแบบการบริหารจัดการที่มีความยืดหยุ่นคำนึงถึงปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก กระแสการเปลี่ยนแปลงระบบสวัสดิการสังคมไทยจึงขึ้นอยู่กับประชาคมต่างๆ มากกว่าการปล่อยให้รัฐทำหน้าที่ดูแลด้านสวัสดิการสังคมต่อไป

องค์ความรู้เกี่ยวกับการสวัสดิการสังคม

สวัสดิการ คือ การช่วยเหลือ ดูแลเกื้อกูล คนที่ตกทุกข์ได้ยาก ผู้ที่ลำบาก ผู้ที่ประสบภัยพิบัติ ผู้ที่ขาดแคลน หรือผู้ที่

ไม่เพียงพอในด้านใดด้านหนึ่งของปัจจัยพื้นฐาน เพื่อให้บุคคลนั้นๆ สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และมีความกินดีอยู่ดี ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขกายสุขใจ

1) ความหมายของสวัสดิการสังคม

คำว่า สวัสดิการสังคม (Social welfare) มีนิยามความหมายที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการรับรู้ และการให้คุณค่าของแนวคิดที่แตกต่างกัน ดังนี้

1.1) การใช้เกณฑ์คุณภาพชีวิตที่ดี หรือ การอยู่ดีกินดี (Quality of life or well-being) ควบคู่กับการใช้นโยบายทางสังคม เพื่อสร้างระบบบริการสังคมอย่างครอบคลุม เพื่อนำไปสู่การสร้างความมั่นคงของมนุษย์และความมั่นคงทางสังคมโดยรวม เช่น มาริสา ภูเพ็ชร (2535) ได้กล่าวว่า “สวัสดิการสังคมเป็นงานที่มุ่งช่วยเหลือประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งในยามปกติและในยามที่ประสบปัญหา การให้ความช่วยเหลือมีหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็น เงิน สิ่งของ การดูแล และการให้บริการ (Cashes, kinds, care and services) โดยมีองค์ประกอบของกิจกรรมด้านการศึกษา การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัย การประกันรายได้ การจ้างงาน และบริการสังคม” สอดคล้องกับการให้ความหมายของ อภิญา เวชชัย และกิติพัฒน์ นนทปัทมเดช (2546) ว่าเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือการบูรณาการที่แสวงหาสวัสดิการเพื่อความอยู่รอด-อยู่ได้-อยู่ดี ของบุคคล นอกจากนั้น ญาณกร พิษฐานิน (2547) ระบุว่าสวัสดิการสังคมเป็นเรื่องของทุกคนในสังคม เพราะคำว่า สวัสดิการหรือสวัสดิภาพ มีความหมายสื่อถึงสภาพการอยู่ดีกินดี (Social well-being) ของทุกคน ไม่เฉพาะผู้ยากไร้เท่านั้น คนทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ตามปณิธานสากลขององค์การสหประชาชาติในเรื่องสิทธิมนุษยชน กำหนดว่า คนทุกคนจะต้องได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานอันเป็นสิทธิที่ทุกคนจะต้องได้รับ และเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดการบริการต่างๆ ไว้ให้ และความต้องการขั้นพื้นฐานเป็นสิ่งที่ทุกคนรู้ว่า หมายถึง อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นปัจจัยพื้นฐานที่รัฐจะต้องจัดหาที่อยู่ออาศัยให้ประชาชน โดยจัดให้ประชาชนได้มีงานทำ เพื่อมีเงินสำหรับซื้อเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค จัดให้มีสถาบันพยาบาลสำหรับประชาชนเมื่อเจ็บป่วย ไม่ว่าประชาชนคนนั้นจะอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่หรือในชนบทที่ห่างไกล

1.2) การใช้เกณฑ์สวัสดิการสังคมเป็นวัตถุประสงค์ (Aims) ความหมายนี้เชื่อว่าสวัสดิการสังคมเป็นเป้าหมายการทำงาน เพื่อใช้งานสวัสดิการสังคมเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมโดยรวม นักวิชาการที่ให้ความหมายนี้ เช่น

วิจิตร ระวิวงศ์ (2532) กล่าวว่า สวัสดิการสังคมมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมในฐานะที่เป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาสังคม ดังนั้นสวัสดิการสังคมยังอาจหมายถึงการกำหนดนโยบายสังคมโดยรัฐ ที่จะมึผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 บริการ ได้แก่ (1) บริการประกันสังคม (Social insurance) (2) บริการสงเคราะห์ประชาชน/การประชาสงเคราะห์/สาธารณูปการ (Public assistance) และ (3) บริการสังคม (Social service) สอดคล้องกับการนิยามของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548) ได้สังเคราะห์ความหมายของสวัสดิการสังคมว่าเป็นระบบการจัดการเกี่ยวกับบริการสังคมต่างๆ ของสถาบันทางสังคมที่กำเนิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือบุคคลและกลุ่มให้บรรลุถึงซึ่งความพอใจในมาตรฐานของชีวิตและสุขภาพอนามัยและความพอใจในความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานที่จะพัฒนาเขาเหล่านั้นให้มีความสามารถอย่างเต็มที่และส่งเสริมให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สอดคล้องกับความต้องการของครอบครัวและชุมชน

1.3) การใช้เกณฑ์ความหมายเฉพาะเจาะจงในรูปของโครงการ หรือกิจกรรม หรือบริการ (Project or activities or services) นักวิชาการที่ให้ความหมายของสวัสดิการสังคมโดยใช้เกณฑ์ความหมายเฉพาะเจาะจงในรูปของโครงการหรือกิจกรรม เช่น Barker (2003) ระบุว่า สวัสดิการสังคมเป็นระบบโครงการ การให้ผลประโยชน์และการบริการของประเทศเพื่อช่วยตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการมีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลและสังคม สอดคล้องกับ นิคม จันทรวิฑูร (2537) สวัสดิการสังคม หมายถึง โครงการที่รัฐหรือสังคมจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือคนที่ด้อยทางเศรษฐกิจและสังคมและไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ได้แก่ เด็กกำพร้า เด็กอนาถาไร้ที่พึ่ง เด็กเร่ร่อนไร้ที่พึ่ง และคนยากจนที่ขาดรายได้ในการครองชีพ คนชรา คนพิการ และผู้ประสบภัยต่างๆ เป็นต้น โครงการนี้ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยรัฐ เรียกว่า “การประชาสงเคราะห์” สำหรับโครงการที่ดำเนินการโดยองค์กรเอกชน เรียกว่า “การสังคมสงเคราะห์” สวัสดิการสังคมเป็นโครงการที่ผู้ได้รับประโยชน์ไม่ต้องออกเงินสมทบ โดยได้เงินค่าใช้จ่ายจากงบประมาณของรัฐ และการบริจาคในกรณีที่เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยองค์กรเอกชน โดยทั่วไปจะแบ่งบริการสวัสดิการสังคมเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) บริการประกันสังคม (2) บริการสงเคราะห์ประชาชน และ (3) บริการสังคม

1.4) การใช้เกณฑ์สวัสดิการสังคมเป็นสถาบันทางสังคม (Social institution) นิยามว่า สวัสดิการสังคมเป็นสถาบันทางสังคม เช่น Federico (1980) อธิบายว่า สวัสดิการ

สังคม เป็นสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งในสังคม ในขณะที่ทุกสังคมมักประกอบด้วยอย่างน้อย 5 สถาบันหลัก ได้แก่ (1) สถาบันครอบครัว (2) สถาบันการศึกษา (3) สถาบันศาสนา (4) สถาบันการเมือง และ (5) สถาบันเศรษฐกิจ สวัสดิการสังคมถือเป็นสถาบันที่ 6 ของสังคม ที่มีหน้าที่สำคัญและเด่นชัดในสังคม ส่วน Reid (1998) กล่าวว่า สวัสดิการสังคม คือ ความคิดที่แสดงให้เห็นว่าเป็นพันธะทางจริยธรรม ทางสังคมที่จะช่วยเหลือผู้ยากไร้ ในลักษณะของกิจกรรมที่จัดระบบ โดยผ่านนโยบายและแผนงานของรัฐ เพื่อตอบสนองปัญหาสังคมที่เห็นได้ เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้ที่อยู่ในภาวะเสี่ยงทางสังคม การนิยามลักษณะนี้ใน ความสำคัญของการจัดสวัสดิการสังคมจะต้องอาศัยสถาบันทางสังคม โครงสร้างสังคมที่มีอยู่จริง เช่น ครอบครัว โบสถ์ วัด ชุมชน เผ่า รัฐ สหภาพแรงงาน ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอยู่จริง มักทำหน้าที่ให้การช่วยเหลือกับกลุ่มที่เดือดร้อนและจำเป็นอยู่แล้ว หากสถาบันสังคมเหล่านี้สามารถทำหน้าที่การสร้างสวัสดิการที่ดีให้กับสมาชิกของตนเอง ก็จะนำไปสู่การมี “สังคมสวัสดิการ” (Welfare society) ซึ่งเป็นสังคมที่มีการจัดระเบียบทางสังคม โดยใช้สถาบันทางสังคมต่างๆ ในสังคมให้ทำหน้าที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ของคนในสังคมที่ดี

1.5) การใช้เกณฑ์สวัสดิการสังคมเป็นสิทธิและความเท่าเทียมของคนทุกคนในสังคม (Rights and equality) เช่น ปัวย อิงภากรณ์ (2530) ได้เขียนบทความเรื่อง “จากกรรมมารดาถึงเชิงตะกอน” ซึ่งเป็นการเล่าถึงคุณภาพชีวิตของคน ตามวงจรชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ไว้อย่างน่าสนใจ

โดยสรุปนักวิชาการด้านสวัสดิการสังคม มักแยกสวัสดิการทางสังคมออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) สวัสดิการเศรษฐกิจ หมายถึง การกินดีอยู่ดีของคนในสังคม เช่น มีรายได้ ทรัพย์สินที่ครอบครอง สถานะทางภาษี และดัชนีอื่นๆ (รายได้ประชาชาติ รายได้ต่อหัว) และ (2) สวัสดิการที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ หมายถึง การกินดีอยู่ดีมีสุขของคนในสังคม ที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางชีวภาพ สภาพอารมณ์จิตใจ และสภาวะมาตรฐาน ดังนั้น คนจนที่มีรายได้น้อยมักจะมีปัญหาสุขภาพกายและจิตใจที่ไม่ดี จึงมีความจำเป็นต้องได้รับบริการทางสังคมจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน โดยเน้นสิทธิความเท่าเทียมกันที่จะได้รับบริการอย่างเป็นธรรมและเสมอภาค เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคม การพัฒนาสังคมโดยรวม รวมทั้งระบบความมั่นคงทางสังคมของคนทุกคนในสังคม อย่างไรก็ตามสวัสดิการสังคม มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เมื่อถูกเขียนไว้ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ระบุว่า สวัสดิการสังคม หมายความว่า

ว่า ระบบการบริหารจัดการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรมและบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ และ “การจัดสวัสดิการสังคม” (มาตรา 3 วรรคสอง) แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวหมายความว่า การจัดบริการสวัสดิการสังคมตามมาตรฐานที่คณะกรรมการกำหนด

2) องค์ประกอบของสวัสดิการสังคม

Midgley (1997) ได้กล่าวไว้ว่า บริการสังคม 5 ด้านใหญ่ๆ (“Big five” social services) ที่สถาบันรัฐสวัสดิการนิยมจัดให้มีขึ้น ได้แก่ (1) โครงการประกันรายได้ เช่น การประกันสังคม (Social insurance) และการประชาสงเคราะห์ หรือการช่วยเหลือทางสังคม (Social assistance) (2) บริการสุขภาพ (Health services) (3) โครงการทางการศึกษา (Educational programs) (4) ที่อยู่อาศัย (Housing) และ (5) บริการสังคมสงเคราะห์ หรือ บริการสังคมปัจเจกบุคคล (Social work services or Personal social services) นอกจากนั้นยังกล่าวว่า บริการแก้ไขผู้กระทำความผิด (Correctional services) โครงการโภชนาการ (Nutrition programs) การวางแผนครอบครัว (Families planning) และบริการสังคมอื่นๆ มักจะถูกกลืนและไม่ได้เขียนไว้ในนโยบายสังคม ส่วน ทัดนีย ลักษณะภิชนัช (2545) ได้ระบุถึงขอบเขตของงานสวัสดิการสังคม ได้แก่ การศึกษา สุขภาพอนามัย การประกันรายได้ มีงานทำ มีรายได้ มีสวัสดิการแรงงาน ที่อยู่อาศัย ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความมั่นคงทางสังคม นันทนาการ และ บริการสังคมปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตาม กล่าวโดยสรุปแล้วองค์ประกอบของสวัสดิการสังคมโดยทั่วไปมีการใช้ ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

2.1) องค์ประกอบของสวัสดิการสังคมในลักษณะกว้างๆ แบ่งเป็น 8 ด้าน (จิรัชยา เจียวกิก และคณะ, 2558) ได้แก่ การศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ ความมั่นคงทางสังคม บริการทางสังคม นันทนาการ และ กระบวนการยุติธรรม

2.2) องค์ประกอบของสวัสดิการสังคมในลักษณะแคบๆ แบ่งตามพระราชบัญญัติความมั่นคงทางสังคมของประเทศสหรัฐอเมริกาแบ่งเป็น 3 บริการ (จิรัชยา เจียวกิก และคณะ, 2558) ได้แก่ บริการประกันสังคม

บริการสงเคราะห์ประชาชน บริการสงเคราะห์ และบริการสังคม สำหรับสังคมไทยนำมาใช้ใน 2 ลักษณะ ทั้งด้านกว้าง และด้านแคบ แต่โดยทั่วไปแล้วสังคมไทยมักจะรู้จักบริการใน ลักษณะแคบ โดยบริการประกันสังคมถือเป็นบริการที่นำไปสู่ การสร้างความมั่นคงทางสังคมให้กับลูกจ้างผู้ใช้แรงงานที่พัฒนา ขยายความครอบคลุมและสิทธิประโยชน์ทดแทนมากขึ้น ขณะที่ บริการสงเคราะห์ประชาชนยังคงเป็นบริการที่รัฐต้องจัดสรร งบประมาณการช่วยเหลือกับเด็ก ผู้เดือดร้อน ปัจจุบันรัฐพยายาม ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน องค์กรภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาร่วมรับผิดชอบในระบบสวัสดิการ สังคมมากขึ้น

3) การจัดสวัสดิการทางสังคม

มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการ ทางสังคม พ.ศ. 2546 กำหนดขอบเขต รูปแบบวิธีการ ในการจัด สวัสดิการทางสังคมขององค์การสวัสดิการทางสังคม ให้แก่ผู้รับ บริการสวัสดิการสังคม ว่าให้คำนึงถึงเรื่องดังต่อไปนี้ (กระทรวง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559)

3.1) สาขาต่างๆ ที่ดำเนินการตามความจำเป็นและ เหมาะสม เช่น การบริการทางสังคม การศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การฝึกอาชีพ การประกอบอาชีพ นันทนาการและ กระบวนการยุติธรรม เป็นต้น

3.2) ลักษณะหรือรูปแบบและวิธีการในการดำเนินการ เช่น การส่งเสริม การพัฒนา การสงเคราะห์ การคุ้มครอง การป้องกัน การแก้ไขและการบำบัดฟื้นฟู เป็นต้น

ในการจัดสวัสดิการทางสังคมวรรคหนึ่ง ให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา และองค์กรอื่นที่มี ส่วนร่วมด้วย

4) ขอบเขตของสวัสดิการสังคม

พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 มาตรา 5(1) ได้กำหนดขอบเขตของสวัสดิการสังคม สอดคล้องกับแผนพัฒนาสังคมฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2545 – 2549) ซึ่งกล่าวถึงสวัสดิการสังคมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสภาพความเป็น อยู่ของประชาชนในสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีในด้านต่างๆ ดังนี้ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559)

4.1) การมีสุขภาพอนามัยที่ดี ประชาชนพึงได้รับการ ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การรักษาพยาบาล การส่งเสริมและพัฒนา สุขภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างทั่วถึงเท่าเทียม กัน เสมอภาคเป็นธรรม และสอดคล้องกับความต้องการและ สถานการณ์ปัญหาของบุคคล กลุ่มบุคคล และประชาชน

4.2) การมีการศึกษาที่ดี ประชาชนพึงได้รับบริการที่ ส่งเสริมและพัฒนาตนเอง ให้มีความรู้ ทักษะ ตลอดจนการ ปลุกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพตลอดไป

4.3) การมีที่อยู่อาศัย การที่ประชาชนมีที่อยู่อาศัยตาม ควรแก่สภาพช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี ในทำนองเดียวกัน ประชาชนทุกคนควรจะได้มีที่อยู่อาศัยตามแต่กำลังความสามารถ ของบุคคลที่จะได้มา

4.4) การมีงานทำ การมีรายได้ และการมีสวัสดิการ แรงงาน ประชาชนมีงานทำที่ทำให้มีรายได้อย่างน้อยเพียงพอต่อ การดำรงชีวิต

4.5) การมีความมั่นคงทางรายได้ ประชาชนทุกคนที่มี รายได้เพียงพอแก่การยังชีพ ได้รับการคุ้มครองในเรื่องความมั่นคง ในการดำเนินชีวิตของตนเองครอบคลุมในรูปของการประกันสังคม

4.6) นันทนาการ ประชาชนมีกิจกรรมนันทนาการเพื่อ การบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจอย่างมีคุณภาพ

4.7) การบริการสังคมทั่วไป การให้บริการแก่ ประชาชนโดยเฉพาะผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มเป้าหมาย พิเศษ เพื่อช่วยเสริมสร้างและการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

4.8) กระบวนการยุติธรรม การที่ประชาชนได้รับการ คุ้มครองตามกฎหมาย อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม สามารถเข้า ถึงบริการที่รัฐจัดให้ เช่น การมีทนายแก้ต่าง เป็นต้น

5) รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคม

รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคม มีดังนี้ (ระพีพรรณ คำหอม, 2547)

5.1) สวัสดิการกระแสหลัก หมายถึง สวัสดิการโดย รัฐ เป็นการจัดสวัสดิการภาคบังคับของรัฐที่จัดให้กับประชาชน โดยคำนึงถึงความครอบคลุม ทั่วถึง เป็นธรรม ครบถ้วน รูปแบบ ที่จัดให้ เช่น การจัดบริการในรูปแบบของสถาบัน การจัดบริการ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง สวัสดิการโดยรัฐซึ่ง เกิดจากการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นเป็นรูปแบบ การจัดสวัสดิการร่วมระหว่างรัฐบาลกลางกับรัฐบาลท้องถิ่นโดย ใช้แผน โครงการ กิจกรรมด้านสวัสดิการสังคมที่ตอบสนองต่อ ความต้องการของแต่ละท้องถิ่น การจัดสวัสดิการกระแสหลักนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการจัดโดยผ่านกลไกระบบการเงินการคลังระบบ ภาษีของรัฐและโครงสร้างการบริหารงานขององค์กรเป็นหลัก

5.2) สวัสดิการกระแสรอง หมายถึง สวัสดิการ ทางเลือกที่เกิดจากศักยภาพความเข้มแข็งของภาคชุมชน ภาค ประชาชน และภาคพื้นถิ่น สวัสดิการในรูปแบบนี้จะเกิดขึ้นจาก ความสนใจ ความสมัครใจร่วมกันของประชาชน ถือว่าเป็นรูปแบบ

ของการจัดสวัสดิการแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งการจัดสวัสดิการ กระแสของระบบการจัดสวัสดิการจะขึ้นอยู่กับข้อตกลงร่วมกัน ของประชาชนในชุมชนนั้นๆ ได้แก่

- **สวัสดิการพื้นถิ่น** หมายถึง การสร้างหลักประกัน ผ่านช่องทางของวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชน เป็นสวัสดิการที่เกิดขึ้นจากฐานคิดด้านประเพณี ด้านวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านศาสนา ด้านจิตวิญญาณ ด้านอื่นๆ เช่น กองบุญข้าว กองทุนซากาดในศาสนาอิสลาม เป็นต้น

- **สวัสดิการชุมชน** หมายถึง การสร้างหลักประกัน เพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตทั้งการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น กองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น

5.3) **สวัสดิการท้องถิ่น** หมายถึง สวัสดิการโดยรัฐที่เกิดขึ้นจากการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการร่วมระหว่างรัฐบาลกลางกับรัฐบาลท้องถิ่นโดยใช้แผน โครงการ กิจกรรมด้านสวัสดิการสังคม ที่ตอบสนองกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น

6) กลุ่มบุคคลที่ควรได้รับสวัสดิการ

6.1) **เด็ก** หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์

6.2) **เยาวชน** หมายถึง บุคคลที่มีอายุระหว่าง 18 – 25 ปีบริบูรณ์

6.3) **ผู้ด้อยโอกาส** หมายถึง ผู้ประสบปัญหาความเดือดร้อนและได้รับผลกระทบในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข การเมือง กฎหมาย ภัยธรรมชาติ และภัยสงคราม รวมถึงผู้ขาดโอกาสที่จะเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานของรัฐ ตลอดจนผู้ประสบปัญหาที่ยังไม่มีองค์กรหลักรับผิดชอบอันจะส่งผลให้ไม่สามารถดำรงชีวิตได้เท่าเทียมกับผู้อื่น

6.4) **คนพิการ** หมายถึง บุคคลซึ่งมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้ามามีส่วนร่วมทางสังคม เนื่องจากมีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร การเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใดและมีความจำเป็นพิเศษที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน หรือเข้ามามีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างบุคคลทั่วไป

6.5) **ผู้สูงอายุ** หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

แนวคิดฐานคติการจัดสวัสดิการสังคม

ฐานคติสวัสดิการชุมชน คือการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนดีขึ้น ทั้งในรูปของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยมีหัวใจของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ การพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี การจัดสวัสดิการตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพ และอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ อย่างเห็นคุณค่า อยู่บนพื้นฐานของศาสนา ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ซึ่งผลของการจัดสวัสดิการชุมชนที่จะเกิดคือความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความรู้สึกมั่นคง ภาคภูมิใจ อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และมีความสุขทั้งกายและทางจิตใจ โดยจากการศึกษาวิจัยของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะ (2546) เรื่อง การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย: กลุ่มเกษตรกร ได้แบ่งออกเป็น 3 ฐานได้แก่ ฐานทรัพยากร ฐานวัฒนธรรม และฐานงานพัฒนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การจัดสวัสดิการจากฐานทรัพยากร

การจัดการความมั่นคงจากฐานทรัพยากร เป็นการ จัดสวัสดิการเพื่อทุกคนเน้นสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร สำหรับบางคนบางพื้นที่ก็อาจใช้เป็นแหล่งหารายได้และวัตถุดิบพร้อม เช่น

(1) การใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะ มีทั้งการอาศัยป่าเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร เช่น หาเห็ด หาปลา หาหน่อไม้ หาพืชผัก เพื่อการบริโภค เป็นต้น

(2) การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

(3) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล

(4) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนบุคคล (ของผู้อื่น) ถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งของการสร้างสวัสดิการความมั่นคงด้านอาหาร การใช้ทรัพยากรแบบนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดของสังคัมรวมหมู่ เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ซึ่งยังมีเห็นอยู่ในสังคมไทย (อภิญา เวชชัย และศิริพร ยอดกมลศาสตร์, 2547)

2) การจัดสวัสดิการจากฐานวัฒนธรรม

การจัดสวัสดิการจากฐานวัฒนธรรมที่สำคัญ เช่น

(1) การเกื้อกูลของครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ

(2) การเกื้อกูลของระบบอุปถัมภ์

(3) การจัดการของศาสนสถาน

3) การจัดสวัสดิการจากฐานงานพัฒนา

การจัดสวัสดิการจากฐานงานพัฒนา เป็นส่วนที่ชุมชนรับเอารูปแบบมาจากภายนอกเข้าไปดำเนินการในชุมชน กิจกรรมบางอย่างก็ริเริ่มและทำกันเองในชุมชน แต่บางกิจกรรมก็ได้รับการสนับสนุนการจัดตั้งเบื้องต้นจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน กิจกรรมที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปคือ การจัดกลุ่มฌาปนกิจ การจัดกลุ่มออมทรัพย์ การจัดกลุ่มกองทุนพัฒนาอาชีพและการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชน

แนวทางการจัดสวัสดิการสังคม ระดับชุมชนอย่างยั่งยืน

แม้ว่าการจัดสวัสดิการสังคมจะถูกระบุไว้ในกฎหมายโดยเฉพาะ มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการทางสังคม พ.ศ. 2546 กำหนดขอบเขต รูปแบบวิธีการในการจัดสวัสดิการทางสังคมขององค์การสวัสดิการทางสังคม ให้แก่ผู้รับบริการสวัสดิการสังคม ว่าให้คำนึงถึงเรื่องของสาขาต่างๆ ที่จะดำเนินการตามความจำเป็นและเหมาะสม เช่น การบริการทางสังคม การศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การฝึกอาชีพ การประกอบอาชีพ นันทนาการ และกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น ลักษณะหรือรูปแบบและวิธีการในการดำเนินการ เช่น การส่งเสริม การพัฒนาการสงเคราะห์ การคุ้มครอง การป้องกัน การแก้ไข และการบำบัดฟื้นฟู เป็นต้น นอกจากนั้นยังกำหนดให้การจัดสวัสดิการทางสังคมควรหนึ่งให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนาและองค์กรอื่นที่มีส่วนร่วมด้วย

ชุมชนเป็นกลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ อาจเป็นหมู่บ้าน ละแวก หรือย่านที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน มีความเชื่อในระบบคุณค่าบางอย่างสอดคล้องกัน มีการติดต่อสื่อสาร มีความเอื้ออาทร มีการจัดการ มีการเรียนรู้และมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรมหรือความสนใจร่วมกัน อย่างไรก็ตามชุมชนเป็นหน่วยย่อยทางสังคมหากต้องการพัฒนาสังคมประเทศชาติ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน (Community development) ซึ่งเป็นการทำให้กลุ่มคนดีขึ้น เจริญขึ้น ในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน คือ “คน” ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่หลากหลายกระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศ เป็นหมู่บ้าน เป็นชุมชนเมือง เป็นกลุ่มอาชีพ เป็นกลุ่มกิจกรรม ฯลฯ กลุ่มต่างๆ

เหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญของประเทศ และการจัดสวัสดิการสังคมเป็นการพัฒนาชุมชนอีกมิติหนึ่งซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับองค์ค่านิยมอื่นไปพร้อมๆ กันอย่างสอดคล้องประสาน

อย่างไรก็ตาม สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์กรมหาชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้เสนอรูปแบบสวัสดิการสังคมชุมชนในหนังสือสวัสดิการชุมชนแก่นจนอย่างยิ่งยืน (พรพนทิพย์ เพชรมาศ, 2545) สามารถสรุปเป็นหลักการสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชน ได้แก่

- (1) ทำจากสิ่งที่เป็นจริงไม่ใช่ลอกที่อื่นมาทั้งหมด
- (2) เริ่มจากเล็กไปใหญ่
- (3) เงินเป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่เป้าหมาย
- (4) ระบบสวัสดิการที่ดีต้องช่วยเหลือแบบไม่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกในชุมชน
- (5) เป็นองค์กรรวมที่ทุกอย่างเชื่อมโยงเข้าหา
- (6) ต้องเป็นผู้ให้และผู้รับ และ
- (7) ต้องทำด้วยความรักและอดทน

ความพยายามที่จะให้ชุมชนได้ร่วมจัดสวัสดิการสังคมแก่พลเมืองตามนโยบายแห่งรัฐเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งสวัสดิการโดยรัฐที่เป็นสวัสดิการที่รัฐจะต้องจัดบริการให้ประชาชนในรูปแบบต่างๆ อย่างทั่วถึง และสวัสดิการโดยชุมชน ซึ่งเป็นสวัสดิการที่เกิดขึ้นโดยคนในชุมชนร่วมกันสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็ยังพบเจอกับปัญหาอุปสรรคมากมายด้วยข้อจำกัดหลายประการ สวัสดิการโดยชุมชนถือเป็นสวัสดิการรูปแบบหนึ่งที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นสวัสดิการที่ยั่งยืนโดยหากได้รับการพัฒนาระดับขึ้นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องน่าจะเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าให้กับพลเมืองเป็นการสนองนโยบายการจัดสวัสดิการสังคมของรัฐเป็นอย่างดี ได้แก่ประเด็นดังต่อไปนี้

1) ส่งเสริมการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชุมชน

กล่าวคือ คนในชุมชนจะมีการจัดตั้งหรือร่วมกันสร้างหลักประกันความมั่นคงของตนขึ้นในรูปของกองทุนต่างๆ โดยเป็นการรวบรวมทุนจากแหล่งเงินทุนต่างๆ ในชุมชนเพื่อเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในชุมชน ภายใต้การบริหารจัดการตนเองของคณะกรรมการบริหารกองทุนที่แต่งตั้งกันเองโดยชุมชน เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเงินออมหมู่บ้าน กองทุนฌาปนกิจศพ เป็นต้น หลักประกันความมั่นคงที่ชุมชนสร้างขึ้นในรูปของกองทุนต่างๆ นี้ยิ่งถือได้ว่าไม่มีการบริหารจัดการที่ถูกต้องเป็นระบบเพราะเห็นได้จากการบริหารจัดการตนเองของคนในชุมชน ดังนั้น ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับกระทรวง หรือหน่วยงานระดับตำบล อำเภอ จังหวัด จำเป็นต้องเข้ามาหนุนเสริม ช่วยเหลือ ให้ความรู้ ในด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ ในลักษณะการ

จัดองค์การระดับชุมชน และการบริหารจัดการเกี่ยวกับการเงิน เพื่อให้กองทุนสวัสดิการต่างๆ ที่ชุมชนสร้างขึ้นมีมูลค่าเกิดความเข้มแข็ง มีการจัดการที่เป็นระบบ โปร่งใสตรวจสอบได้ และสามารถคงอยู่ได้นานกับคนในชุมชน

2) ส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มอาชีพ คนส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่างๆ ที่หลากหลายตามความถนัดของแต่ละคนและตามภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงสัตว์ การจักสาน การทอผ้า การปลูกพืชผัก การถนอมอาหาร การทำอาหาร การทำขนม งานช่าง งานศิลปะพื้นบ้าน การเล่นดนตรี การเล่นกีฬา ฯลฯ ซึ่งความรู้ความสามารถเหล่านี้หากได้รับการต่อยอดจะทำให้คนในชุมชนสามารถดำรงอยู่และเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง โดยที่ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดกลุ่มอาชีพ หรือเข้ามาให้คำปรึกษาในการพัฒนาอาชีพในลักษณะของการต่อยอดจากเดิมที่ชุมชนมีอยู่แล้วเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มอาชีพที่เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้โดยชุมชน เช่น ในหมู่บ้านมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความถนัดในด้านการแปรรูปอาหารหรือผลไม้ จากผลไม้ที่มีในหมู่บ้านไปสู่การเป็นอาหารที่สามารถเก็บไว้ทานได้นาน อาทิ ก๋วยเตี๋ยว ซึ่งใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นต้น ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมในการจัดหาพันธุ์กล้วยที่ติดคุณภาพดีให้คนในชุมชนได้นำไปปลูกเพื่อให้ได้กล้วยที่มีคุณภาพนำไปสู่การแปรรูปเป็นก๋วยเตี๋ยวที่มีความอร่อยและมีคุณภาพมากขึ้น โดยภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็เข้ามาติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินการของคนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอและคอยให้คำแนะนำและตรวจสอบคุณภาพของผลผลิตที่ได้จากคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การขยายตัวจากผลผลิตขนาดเล็กสู่การเป็นผลผลิตที่สามารถสร้างรายได้ให้คนในชุมชนได้ รวมทั้งภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาสร้างความรู้และให้คำแนะนำในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ ให้เกิดการใช้ประโยชน์ร่วมกันของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ในชุมชนมีกลุ่มเลี้ยงสัตว์โค กระบือ นั้น คนในชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่ทำการเกษตรก็สามารถนำมูลโค กระบือมาใช้เป็นปุ๋ยในการทำเกษตรซึ่งจะเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายและผลผลิตที่ได้จากการเกษตรก็มีความปลอดภัยจากสารเคมี และสามารถนำไปสู่การจำหน่ายเพื่อให้เกิดเป็นรายได้ของคนในชุมชน

3) ส่งเสริมหรือจัดให้มีร้านค้าสวัสดิการชุมชน โดยภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาผลักดันให้เกิดร้านค้าสวัสดิการชุมชน เพื่อให้มีการจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคในราคาที่ประหยัดหรือถูกกว่าท้องตลาดทั่วไป เช่น ปุ๋ย น้ำมัน

อุปกรณ์การเกษตร รวมทั้งอาหารเครื่องดื่มและสินค้าต่างๆ ซึ่งสินค้าเหล่านี้อาจจะมาจากการที่คณะกรรมการร้านค้าสวัสดิการชุมชนซื้อมาจากบริษัทห้างร้านใหญ่เพื่อมาจำหน่ายในชุมชน หรือสินค้าที่นำมาขายในร้านค้าสวัสดิการชุมชนอาจจะมาจากการที่คณะกรรมการร้านค้าสวัสดิการชุมชนไปรับซื้อมาจากกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่มีในชุมชนตนเองและชุมชนใกล้เคียงเพื่อมาจำหน่ายให้กับคนในชุมชนได้มีสินค้าต่างๆ ไว้สำหรับอุปโภคบริโภคในราคาที่คนในชุมชนสามารถหาซื้อได้ตามกำลังทรัพย์ของตน รวมทั้งภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็เข้ามาจัดระบบการบริหารร้านค้าสวัสดิการชุมชนให้มีมาตรฐานเป็นระบบมากขึ้น พร้อมทั้งให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการร้านค้าสวัสดิการชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความสนใจในการเข้าเป็นสมาชิกของร้านค้าสวัสดิการชุมชน ซึ่งในการเป็นสมาชิกร้านค้าสวัสดิการชุมชนนั้นประชาชนก็สามารถได้รับผลกำไรจากการที่ประชาชนซื้อสินค้าไปใช้ในรูปของการปันผลรายปีให้กับสมาชิกทุกคน ทำให้คนในชุมชนมีความสะดวกสบายในการหาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค และเมื่อร้านค้าสวัสดิการชุมชนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนจะทำให้มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ร้านค้าสวัสดิการในชุมชน สามารถสืบทอดต่อไปหรือดำเนินการต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) สนับสนุนการสร้างรายได้ในชุมชน ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถทำหน้าที่เป็นห้างสรรพสินค้ารับซื้อสินค้าผลิตภัณฑ์ ผลผลิตต่างๆ ที่เกิดจากความสามารถ ภูมิปัญญาของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสินค้าเครื่องจักสาน สิ่งทอ อาหารแปรรูปและอื่นๆ เป็นต้น กล่าวคือ ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามารับซื้อสินค้าที่ผลิตจากคนในชุมชน หรือกลุ่มอาชีพในชุมชนเพื่อนำไปใช้ต่อไปให้เกิดประโยชน์ ในกรณีภาครัฐซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลทุกข์สุขของประชาชนมีความจำเป็นต้องช่วยเหลือประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในประเทศที่ได้รับความเดือดร้อน มีความยากจนขาดแคลนสิ่งของอุปโภค บริโภคต่างๆ หรือผู้ที่ประสบภัยพิบัติต่างๆ ก็สามารถรับซื้อสินค้าที่เกิดจากการผลิตของชุมชนและนำไปมอบหรือบริจาคให้ประชาชนผู้ที่เดือดร้อน ขาดแคลน หรือประสบปัญหาต่างๆ เหล่านั้นได้ตามที่ภาครัฐเห็นสมควร รวมถึงการให้ความรู้ในการสร้างแบรนด์ของสินค้าที่ผลิตโดยคนในชุมชนนั้นๆ ให้มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและมีมาตรฐานมากขึ้น แล้วช่วยหาช่องทางในการจัดจำหน่ายสินค้านั้นโดยเข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวกลางติดต่อประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือบริษัท ห้างร้านต่างๆ เข้ามารับซื้อสินค้าที่ผลิตขึ้นโดยคนในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างรายได้ของคนในชุมชนแล้วส่งผลให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีพได้ด้วยตนเองต่อไปในอนาคต ซึ่ง

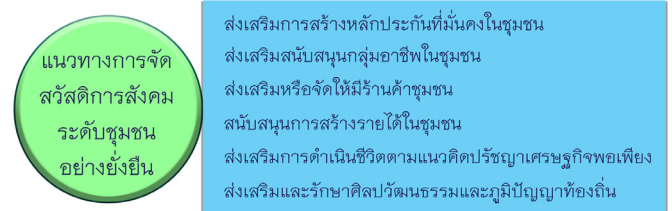
แนวทางการดำเนินการมีอยู่หลากหลาย ดังเช่นงานวิจัยของ รัชนิ เพ็ชรช้าง และคณะ (2559) การศึกษาบริบทและศักยภาพของการบริหารจัดการธุรกิจสมุนไพร ความหลากหลายภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพร การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสมุนไพร ความคุ้มค่าในการลงทุนและการแข่งขันเชิงเศรษฐศาสตร์ รวมทั้งการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรจังหวัดอุดรธานี และนำไปสู่การส่งเสริมการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์และช่องทางการตลาดสมุนไพรจังหวัดอุดรธานี

5) ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการผลักดันให้ชุมชนได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน บนฐานของหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” ส่งเสริมให้การดำเนินกิจกรรมของชุมชนเป็นไปตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป ด้วยความอดทนและมีความพากเพียร มีการผลิตที่มีความพอเพียงเหมาะสม หรือพอประมาณกับกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังปัญญาที่มีอยู่ โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา เช่น การที่คนในชุมชนได้เริ่มดำเนินกิจกรรมจากเงินออมของตนเองและเงินทุนของชุมชน และมีการนำทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์โดยไม่เกิดการทำลาย รวมทั้งมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงในรายได้ของคนในชุมชน และการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจอันได้ฐานรากให้สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมีความสุข รวมทั้งจะส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจต่อไปในอนาคต นอกจากนี้แล้วภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาให้ความรู้และปลูกฝังให้ประชาชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน โดยร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ แหล่งน้ำ เพื่อประโยชน์ของประชาชน เพราะทรัพยากรธรรมชาตินั้นถือได้ว่าเป็นปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานที่เป็นฐานการพัฒนาคนในชุมชนรวมทั้งการพัฒนาระดับประเทศในระยะยาวต่อไปในอนาคต

6) การส่งเสริมและรักษาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์

ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย การส่งเสริมและรักษาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัย การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้คนในสังคมได้รับรู้ การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ การเผยแพร่แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งงานวิจัยของ วชิราภรณ์ วรณโชติ และคณะ (2559) ได้สะท้อนให้เห็นภาพของแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนกู่กาสิงห์ ซึ่งทำได้โดยการจัดกิจกรรมทางการศึกษา ให้เด็กและเยาวชนค้นคว้าหาข้อมูลและเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่น การเปิดโอกาส ให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในวันงานพิธีสงฆ์ผ่านกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจของเด็ก เช่น กิจกรรมการประกวดแข่งขันที่เกี่ยวข้องกับพิธีสงฆ์ เป็นต้น

จากแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมระดับชุมชนอย่างยั่งยืนดังกล่าวสามารถสรุปเป็นผังโน้ตตามความสัมพันธ์องค์ประกอบ (สัญญา เคนาภูมิ, 2557) โดยพัฒนาจากกระบวนการคิดเชิงเหตุผล (Rational thinking) บนฐานความเป็นไปได้เชิงทฤษฎี (Based on theory) (สัญญา เคนาภูมิ, 2557) แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมระดับชุมชนอย่างยั่งยืน แสดงตามแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมระดับชุมชน

อย่างไรก็ตามประเด็นที่ผู้เขียนได้นำเสนอเป็นเพียงหลักการและแนวทางการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดสวัสดิการที่ยั่งยืน สิ่งเหล่านี้จะเกิดผลได้ต้องอาศัยการขับเคลื่อนขององค์การต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนจากองค์การภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยชุมชนเองซึ่งต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง อาทิ ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนตลอดจนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ประเด็นหรือหลักการดังกล่าวถึงจะเกิดผลเป็นอย่างไรดีและนำไปสู่ความยั่งยืนที่แท้จริงต่อไป

บทสรุป

การจัดสวัสดิการสังคมระดับชุมชนในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมุ่งเน้นให้คนในชุมชนสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเองและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขโดยอาศัยพื้นฐานของทุนเดิมที่มีอยู่

แล้วผนวกกับการเติมเต็มจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดเป็นสวัสดิการสังคมอย่างยั่งยืน ด้วยการส่งเสริม 1) หลักประกันความมั่นคงในชุมชน 2) กลุ่มอาชีพ 3) ร้านค้าสวัสดิการชุมชน 4) การสร้างรายได้ในชุมชน 5) การดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 6) ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2548. **ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย**. หจก. เทพเพ็ญวานิชย์. กรุงเทพฯ ฯ.
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2559. **พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2556**. จาก <http://www.pwdsthai.com/files/law/law2546.pdf>.
- จินตนา รอดอารมณ์. 2554. **ความพึงพอใจของผู้สูงอายุต่อการจัดสวัสดิการสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองก้ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ มหาวิทยาลัยบูรพา. จังหวัดชลบุรี.
- จิรัชยา เจียวกิก และคณะ. 2558. **คนโลกมีด: การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน**. การประชุมหาญใหญ่วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 6 เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2558. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.
- ชัยพร พิบูลศิริ. 2551. **ความมั่นคงในการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานเรือนจำ: กรณีศึกษาเรือนจำกลางเชียงใหม่**. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). กรุงเทพฯ.
- ญาณกร พิษณานิ. 2547. **สวัสดิการชุมชน: หนทางสู่ความมั่นคงของมนุษย์**. เอกสารวิชาการกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ. 2546. **บทสังเคราะห์ภาพรวมการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย**. ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- ทัศนีย์ ลักขณากิชนช. 2545. **การใช้ทรัพยากรในงานสวัสดิการสังคม**. สิงหาคม. สมชายการพิมพ์.
- นิคม จันทรวิทุร. 2537. **กฎหมายประกันสังคม: แนวคิด พัฒนาการ และก้าวแรกของการดำเนินงานในประเทศไทย**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะ. 2546. **การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส: กลุ่มเกษตรกร**. ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- ปวย อึ้งภากรณ์. 2530. **“คุณภาพชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” ศาสนธรรมกับการพัฒนา**. มูลนิธิโกลดิมทอง. กรุงเทพฯ. น. 135-138 จาก <http://www.openbase.in.th/files/ebook/pueyungphakorn/life.pdf>.
- พรณทิพย์ เพชรมาก. 2545. **สวัสดิการชุมชนแก่จนอย่างยั่งยืน**. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- มาริสา ภูเพ็ชร. 2535. **สวัสดิการสังคม: แนวคิดและทฤษฎี**. *วารสารสังคมศาสตร์*. 7(1); มกราคม-มิถุนายน 2535.
- ระพีพรรณ คำหอม. 2547. **ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการบริการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตชนบท**. รายงานฉบับสมบูรณ์. สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- รัชนี เพ็ชรช้าง และคณะ. 2559. **การบริหารจัดการธุรกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมอาชีพท้องถิ่น จังหวัดอุดรดิตถ์ แบบครบวงจร**. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 8(1); มกราคม-มีนาคม 2559. น. 64.
- ฤทธิชัย ชุนสิทธิ์. 2556. **ความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลคลองหาด อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยบูรพา. จังหวัดชลบุรี.

- วชิราภรณ์ วรณโชติ และคณะ. 2559. การจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชนชนบทสู่การสังฆ์ ตำบลกุ้งกาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 8(1); มกราคม-มีนาคม 2559. น. 6.
- วิจิตร ระวิวงศ์. 2532. **อนาคตของสวัสดิการสังคมในประเทศไทย**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง สวัสดิการสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต. คณะกรรมการสภานิติบัญญัติแห่งชาติสาขาสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ ฯ.
- สัญญา เคนาภูมิ. 2557. **รูปแบบการเขียนกรอบแนวคิดการวิจัยทางการบริหารจัดการ**. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. 8(3); กันยายน-ธันวาคม 2557. น. 33-42.
- สัญญา เคนาภูมิ. 2557. **การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์โดยการคิดเชิงเหตุผล**. *ราชภัฏเพชรบูรณ์สาร*. 16(1); มกราคม - มิถุนายน 2557. น. 1-18.
- สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2552. **รายงานการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมจังหวัดอุบลราชธานี กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าอีและชุมชนบ้านบุงคำ**. ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็ม แอนด์ เอ็ม เลเวอ์ปรีนต์. กรุงเทพฯ.
- อภิญญา เวชยชัย. 2546. **การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส: กลุ่มคนจนผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเสี่ยงที่ประสบปัญหาทางสังคม**. ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- อภิญญา เวชยชัย และกิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุล. 2546. **การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส: กลุ่มคนจนผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเสี่ยงที่ประสบปัญหาทางสังคม**. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*. 11(1); มกราคม-มิถุนายน 2546.
- อภิญญา เวชยชัย และศิริพร ยอดกมลศาสตร์. 2547. **สวัสดิการสังคม ฉบับชาวบ้าน: แนวคิด นโยบายแนวทางปฏิบัติ**. อติสันเพรส โปรดักส์. กรุงเทพฯ.
- Barker, R. L. 2003. *The Social Work Dictionary*. 5th ed. Washington DC, NASW Press.
- Federico, R. C. 1980. *The Social Welfare Institution*. 3rd ed. Massachusetts, Lexington: D.C. Heath and Company.
- Midgley, J. 1997. *Social welfare in global context*. London, Sage Publishing.
- Reid, N. P. 1998. *Social Welfare History in Encyclopedia of Social Work*. Washington DC, National Association of Social Workers.